

Николай Нейчев. *Хронос, Кайрос, Вечност в Петокнижието на Ф. М. Достоевски*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2024, 780 с. ISBN 978-619-202-951-7.

Изследването на Николай Нейчев е съзвучно с най-актуалните тенденции в литературознанието и в науката за Достоевски: прочит на неговото творчество от гледна точка на православните концепти, които писателят не само възплъщава в художествени образи, но и ги утвърждава в руската менталност (превръща ги в руски концепти). За разкриването на концепцията на Достоевски авторът на монографията избира за обект на своя анализ един от най-важните и актуални проблеми на науката: проблема за времето, занимаващ философи, теолози, физици, филолози. За постигането на тази цел е закономерно вписването на концепцията на Достоевски в широк културен контекст (на философски и физически идеи), за да се проследят образите на Хронос, Кайрос и Вечност в поетиката на философските романи на писателя. Изследователят познава изключително добре проблема, който анализира.

Прави силно впечатление ерудицията му не само в сферата на литературознанието, но и на философията, физиката, теологията, лингвистиката. Той се отнася с уважение, но и критично към изследователската традиция. От гледна точка на методологията трудът на Н. Нейчев се характеризира с интердисциплинарност: той умело и талантливо прилага в изследването на творчеството на Достоевски философски, религиозни, лингвистични идеи, както и идеи на точните науки (например на физиката). Така избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, които авторът си поставя.

Николай Нейчев проследява историята на философските и физическите идеи за времето, изяснявайки спора на писателя с определени философи и предлагайки прочит на творчеството на Достоевски през съвременните идеи за времето. Обръщането към идеите на точните науки (на физиката) за времето е много актуално, напоследък то се оказа плодотворно в литературознанието. Познанията на филолога в сферата на физиката са достойни за адмирация!

Философите често се обръщат към романите на Достоевски, но за разлика от тях Н. Нейчев не използва художествения текст само като база за философска интерпретация (инструментален прочит), а остава литературовед/филолог, защото открива идеите на Достоевски за Хронос, Кайрос, Вечност в самата поетика на писателя, обръщайки се към езика, знаците на визуалното, повествованието, художественото време и художественото пространство. Авторът ясно откроява своята изследователска цел: изследване на времето като проблем на идеологическия дискурс на Достоевски, а не като наратологичен проблем (чието значение той не отрича).

В изследването на физическото време в романите на Достоевски философският подход се съчетава с лингвистичния. Опирайки се на изследователската традиция, Н. Нейчев предлага собствена стратегия към обекта на изследването: лингвостатистически анализ на времевите маркери в романите на писателя. Разкриването на специфичната за езика на Достоевски семантика на определени ключови думи въз основа на лингвостатистически анализ напоследък се утвърди в изследванията на творчеството на писателя от гледна точка на различни кодове. Разкривайки високата честотност на определени времеви маркери в романите на Достоевски, например на наречието „вдруг“ („изведнъж“), Н. Нейчев отново не се задоволява с постигнатото от другите литературоведи, а проследява как се променя тази честотност в отделните романи, търси знаковостта на честотността на всички времеви маркери в тях и изяснява съотношението между маркерите за „голямо време“, „малко време“, за сезоните, за миналото, настоящето и бъдещето. При такъв подход е особено важна съпоставката с творчеството на други писатели – съвременници на Достоевски (Толстой, Тургенев), изводите от която са представени в приложение. Мисля си, че съпоставката с романа на Пруст *По следите на изгубеното време* може да се развие в отделен труд.

Особено проникателен е анализът на възрастта на персонажа като „най-важната доминанта, характеризираща персонажа“, откриването на „свръхсмисъл“ в маркирането на възрастта, особено на детството (ще вметна, че образът на детето е инвариантен в цялото творчество на Дос-

тоевски – не само във философските му романи). Цялостният анализ на човешката възраст в поетиката на Достоевски е един от приносите на автора в достоевистиката. В изследването на Кайроса (във втората част на книгата) се тръгва от генезиса на понятието в древногръцката философия, за да се изясни християнският му смисъл: съотношението между „божието време“ и „човешкото време“ (Хроноса). Културно-историческият подход на автора го насочва към историята на календара: смяната на Юлианския с Григорианския. На тази основа се откроява позицията на Достоевски, която се приема за авторитетна. Н. Нейчев посочва грешките при изчисляването на датите в романите на писателя и с впечатляваща усърдност коригира тези грешки, предлагайки свои изчисления с оглед на стария стил. Тази процедура не е самоцелна – тя е подчинена на идеята за превръщането на човешкия живот в житие в художествения свят на Достоевски. И в този случай Н. Нейчев се опира на съществуващите прочити, но отива по-далеч от тях, като открива „сакрализиране на профанното време“ не само на големите празници, за които има сигнали в текста, но и „кайротизиране“ на ежедневния християнски календар. Така се прониква в „скрития християнски календар“ в романите на Достоевски, като събитието, което се случва с героя на определен ден, се осмисля през житието на светеца, честван на този ден. Задълбоченото познаване на Чети-Минеите (житията на светците), което съперничи на това на теолозите, дава възможност на автора да открие в тях „скрит християнски календар“. В така изтълкуваната структура на романите на Достоевски различията между житийния модел и изображения свят се осмислят като действие на принципа „от обратното“, като нарушаване на житийния образец от страна на героя. Изводът за инвариантния житиен модел в романите на Достоевски доутвърждава тезата за тяхната устойчива структура, утвърдена в науката за Достоевски, но не само на нивото на сюжета (всеки роман е вариант на инвариантен сюжет), а на нивото на художественото време.

В третата част на книгата, посветена на идеята за Вечността, се поставя въпросът как времето си взаимодейства с Вечността. Връщайки се към философските идеи за времето, Николай Нейчев подчертава специфичната концепция на Достоевски за времето, която влиза в спор с тях: „движението е възможно и във Вечността“ (така тази концепция се аксиологизира). Художественото възплъщение на Вечността в романите на писателя Н. Нейчев открива в словесната иконография и влизайки в спор с други изследователи на този феномен, предлага свой модел за разчитане на присъствието на иконата в текста: не разчитане само на екфразиса, а откриване в определени сцени във всеки роман на наличието на

няколко „задължителни параметъра“. Авторът демонстрира и в този случай способност за систематизиране и строга научна логика. Присъствието на „скрита“ икона в текста на романите на Достоевски се открива въз основа на иконографската колористика, като приносят на Н. Нейчев е в използването на статистическия метод.

Благодарение на своята ерудиция в сферата на религиозната литература, на лингвистичните си умения и усета за детайла Н. Нейчев успява да проследи незабелязани досега връзки между дадени сцени в романите на Достоевски и иконографски сюжети и да открие в тези романи образи на иконите *Възкресението на Лазар (Престъпление и наказание)*, *Преображение Господне (Идиот)*, *Изцелението на гадаринския бесноват (Бесове)*, *Сретение Господне (Юноша)*, *Кана Галилейска (Братя Карамазови)*.

За пръв път в науката за Достоевски неговите философски романи се вписват в толкова широк философски и религиозен контекст, а също така в контекста на точните науки и се осъществява истински интердисциплинарен анализ на поетиката на писателя. Трудът притежава своя теоретична концепция и логически и композиционно издържана структура. Собственият принос на автора е ясно открит на фона на изследователската традиция. Трудът на Н. Нейчев е оригинален, той ясно очертава своето изследователско поле и влиза в спор с предшествениците си.

Анализът на Н. Нейчев не може да остави читателя безпристрастен, той поражда въпроси, провокира спор. У мен например остава въпросът по повод на асоциациите на определени романови сцени с конкретни жития: не става ли дума в някои случаи за устойчиви житийни мотиви? Понякога самият автор изразява съмнението си за възможността на случайни съвпадения, но в крайна сметка отхвърля това съмнение и остава верен на своята идея. Може да се възрази и срещу идеята за откриване на „духа на житието“, срещу използването на формулата „чувствам го“ (доколкото това е субективна способност и не подлежи на верификация). Ще добавя, че съсредоточаването изключително върху религиозната идея (житията, иконографията) игнорира други възможни прочити на определени детайли и в някои случаи води до свръхинтерпретация (опасност, която осъзнава самият автор).

Ще кажа няколко думи и за научния език на Н. Нейчев. Той се характеризира с точност на литературоведската терминология, но и с особеностите на езика на философското есе, а в някои случаи се сближава с религиозния дискурс. Отпратките към православната книжнина са доминираща тенденция в науката за Достоевски (особено в Русия). Този подход напомня в някои случаи някогашното идеологическо цитиране, но в

трудовете на Н. Нейчев той не е свързан с конюнктурност, а е мотивиран от нещо съкровено за него. Все пак ме смущава това, че научният дискурс в определени фрагменти преминава в проповед, че някои митове и идеологии на руската идея се възприемат без дистанция. Казаното не снижава научното ниво на труда, а подсказва възможността за по-широка (не само чисто научна) полемика. Не можем обаче да изискваме от автора да се откаже от своите идеи (от своята концепция).

Не само тази книга, но и другите изследвания на Н. Нейчев никога не оставят читателя безразличен, те се четат с увлечение и провокират дискусия, което е много ценно за един научен труд. Респектира ме ерудицията на автора, възхищава ме блестящият му стил. Богатството на идеи в труда и обхватът на материала в него може да даде тласък за бъдещи изследвания както от страна на самия автор, така и на неговите студенти, дипломанти и докторанти.

Монографията на Николай Нейчев съдържа научни резултати, представляващи значителен принос в науката за Достоевски. Тук авторът демонстрира задълбочени теоретични познания не само в сферата на своята научна специалност (руска литература), но и в сферите на философията, теологията, физиката, лингвистиката. Трудът е безспорно оригинален и провокативен.

Дечка Чавдарова